

Novels of Ukrainian legislation on landed auctions and current enforcement practice by farming enterprises

Новели законодавства України про земельні торги й практика їх реалізації фермерськими господарствами

Yevhen Samoilenko, Anna Voitovych

Key words:

landed auctions, farming enterprise, fighting corruption, land legislation.

Ключові слова:

земельні торги, фермерське господарство, боротьба з корупцією, земельне законодавство.

Постановка проблеми. До прийняття Закону України «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів» № 1012-VIII від 18.02.2016 р. (далі – Закон № 1012) кожен громадянин України для ведення фермерського господарства мав право на придбання земельної ділянки державної чи комунальної власності або прав на неї на неконкурентних засадах. Особа мала звернутися до органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування та після розроблення й затвердження технічної документації укласти відповідний договір. Із внесенням поправок до Земельного кодексу України (далі – ЗК) на підставі вищезгаданого Закону обов'язковою умовою оплатної передачі у власність або в користування ділянок із земель державної чи комунальної власності у низці випадків, зокрема й із метою ведення фермерського господарства, стало проведення земельних торгів. Лейтмотивом ревізії національного законодавства послугувала оптимізація процедури проведення земельних торгів і прагнення до зменшення проявів корупції й ліквідації «тіньових» схем під час відчуження земель, що перебувають у державній і комунальній власності.

Актуальність дослідження зумовлена потребою системного аналізу останніх новел у законодавстві про земельні торги на предмет їх впливу на функціонування фермерських господарств, які є невід'ємним компонентом інфраструктури агропромислового комплексу України. Незважаючи на політичну волю законодавця вивести на якісно новий рівень транспарентність відносин розпорядження земельними ділянками державної й комунальної власності та стійку тенденцію до запровадження злагодженого й прозорого ринкового механізму придбання земельних ділянок (прав на них), ефективність виправленої процедури здійснення земельних торгів традиційно повинна перевірятися практикою. Це детермінує значення доктринальних досліджень, орієнтованих як на характеристику реалізованої в Законі № 1012 ініціативи з удосконалення правового поля для організації й проведення земельних торгів, так і на вивчення результатів апробації цього законодавчого акта, зокрема судової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням окремих правових аспектів проведення земельних торгів займалася відносно невелика когорта вчених і юристів-практиків: О. Німко¹, О. Поліщук², К. Караханян³ та ін. У вітчизняній юридичній науці спектр комплексних досліджень за цим напрямом пред-

¹ Німко О. Механізм правового регулювання організації та проведення земельних аукціонів в Україні / О. Німко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 130–132.

² Поліщук О. Окремі проблеми правового регулювання набуття земельних ділянок комунальної власності у користування на конкурентних засадах / О. Поліщук // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 178–181.
Поліщук О. Окремі проблеми правового регулювання проведення земельних торгів / О. Поліщук // Європейські перспективи. – 2013. – № 12. – С. 99–104.

³ Караханян К. Аукціонний продаж земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти приватизації: питання правового регулювання / К. Караханян // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Випуск 49. – С. 472–478.
Караханян К. Правове регулювання конкурентної приватизації окремих груп земель в Україні / К. Караханян // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.) : у 2 т. / Відп. за вип. В. Дрьомін ; НУ «ОЮА»; Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса : Фенікс, 2013. – Т. 1. – С. 636–638.
Караханян К. Щодо інформаційного забезпечення проведення земельних торгів в Україні / К. Караханян // Юридичний вісник. – 2012. – № 2. – С. 166–170.

ставлений лише кандидатською дисертацією К. Караханян на тему «Правові засади конкурентного продажу земельних ділянок в Україні», що була захищена в лютому 2017 р.⁴ Заслугує на увагу загальна аналітична характеристика Закону № 1012, здійснена Я. Брусенцовою⁵. Проте в розрізі порушеної в нашій статті проблематики наукові пошуки не здійснювалися.

Метою статті є аналіз новел українського законодавства про земельні торги й практику застосування цих змін судами, а також критична оцінка їх впливу на функціонування фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Нововведення Закону № 1012⁶ загалом стосуються не тільки скорочення кола підстав для передачі прав на державну та комунальну землю без аукціону згідно з ч. 2 ст. 134 ЗК⁷, а й модифікації самої процедури проведення аукціону через створення можливості перерозподілу витрат на організацію й проведення торгів на користь виконавця торгів (а не їх організатора) із наступним їх відшкодуванням переможцем аукціону. Це пояснюється намаганням держави вирішити проблему браку в місцевих бюджетах коштів на фінансування підготовки лотів до продажу на торгах, зокрема на розроблення землепорядної документації для формування земельної ділянки, проведення її нормативної й експертної грошової оцінки. Із цієї причини подібна трансформація в механізмі проведення земельних аукціонів є логічною й прийнятною, але нами вона свідомо виключена зі сфери пріоритетної уваги, виходячи з вище розставлених акцентів науково-практичного аналізу.

Із 03.04.2016 р., коли набув чинності Закон № 1012, під заборону потрапили продаж або передача в користування державних і комунальних земель на неконкурентних засадах у разі:

- надання земельних ділянок державним і комунальним підприємствам, бюджетним установам, вищим навчальним закладам, а також господарським товариствам, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 60 відсотків;
- створення озелених територій загального користування;
- передачі громадянам земельних ділянок для ведення фермерського господарства, особистого селянського господарства й садівництва, під присадибні ділянки, під індивідуальне дачне та гаражне будівництво;
- надання земельних ділянок особам взамін тих, що були викуплені (примусово відчужені) для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;
- розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції;
- надання земельної ділянки, викупленої для суспільних потреб чи примусово відчуженої з мотивів суспільної необхідності для забезпечення таких потреб;
- надання земельної ділянки взамін викупленої для суспільних потреб чи примусово відчуженої з мотивів суспільної необхідності та повернення такої земельної ділянки колишньому власнику або його спадкоємцю (правонаступнику) у разі, якщо така потреба відпала;
- використання земельних ділянок для потреб концесійної діяльності;
- надання земельних ділянок в інших випадках, визначених законом⁸ (тобто можливість продажу ділянок державної та комунальної власності або прав на них без проведення аукціону відтепер обмежується вичерпним переліком підстав, що продиктовано прагненням запобігти розвитку практики безконтрольної, корупційної передачі державних і комунальних земель і легальному обходу відповідних законодавчих заборон).

Таким чином, в умовах ринку торги планомірно перетворюються на базовий правовий інструмент, що опосередковує оплатну передачу у власність або користування державних і комунальних земель, витісняючи допустимі варіанти неконкурентного продажу таких земель (прав на них).

⁴ Караханян К. Правові засади конкурентного продажу земельних ділянок в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / К. Караханян ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2017. – 19 с.

⁵ Брусенцова Я. Знову про земельні торги: нові правила гри / Я. Брусенцова // Місцеве самоврядування. – 2016. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/may/issue-5/article-17800.html>.

⁶ Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів : Закон України від 18.02.2016 р. №1012-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-19>.

⁷ Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

⁸ Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів : Закон України від 18.02.2016 р. № 1012-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-19>.

Перманентне корегування механізму проведення земельних торгів, утілене в Законі № 1012, породило новий виток дискусій серед науковців, юристів-практиків і фермерів у зв'язку зі скасуванням норми, яка дозволяла одержання земельних ділянок для ведення фермерського господарства без проходження процедури аукціону⁹. Критики запропонованих законодавчим актом новел вважають, що вони негативно відобразяться на діяльності невеликих господарств через їхню нездатність скласти реальну конкуренцію на аукціонах більш потужним суб'єктам господарювання або ж навпаки, через ускладнення досягнення кінцевого результату (отримання ділянки) унаслідок імовірності визнання земельних торгів такими, що не відбулися.

На наш погляд, важливу роль у внесенні ясності в ситуацію відіграють однотипні положення ЗК (ст. 31)¹⁰ і Закону України «Про фермерське господарство» (ст. 12)¹¹, в яких визначається склад земель таких господарств. Землі фермерського господарства можуть складатися із земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі; земельних ділянок, що належать громадянам – членам господарства на праві приватної власності; земельної ділянки, що використовується господарством на умовах оренди. При цьому права володіння та користування ділянками, які знаходяться у власності членів фермерського господарства, здійснює саме господарство.

Справа в тому, що в контексті реалізації ст. 134 ЗК фермерськими господарствами її положення стосуються тільки продажу земельних ділянок (зокрема права оренди, суперфіцію, емфітевзису), не зачіпаючи прав громадян України на приватизацію – безоплатне отримання ділянки на цілі та в межах, що передбачені ЗК. Такий логічний висновок (зادля усунення можливих двозначних трактувань) додатково підтверджує нова редакція ч. 3 ст. 134 ЗК, де закріплюється неприпустимість приватизації земель шляхом проведення аукціонів. Системний аналіз ст. ст. 116, 121 ЗК засвідчує, що в рамках чинного в Україні адміністративного обігу земель державної й комунальної власності за її громадянами декларується право безоплатного отримання у власність ділянки в розмірі земельної частки (паю) для ведення фермерського господарства. Це право поширюється й на членів вже створених фермерських господарств, якщо вони ним ще не скористалися.

Не зайвим при цьому буде навести актуальну на поточний момент правову позицію Верховного Суду України (далі – ВСУ), викладену в постанові від 04.11.2014 р. у справі № 3-157гс14 за заявою заступника Генерального прокурора України з підстав неоднакового застосування Вищим господарським судом ст. 7 Закону «Про фермерське господарство» та ст. ст. 124, 134 ЗК (згідно з постановами Вищого господарського суду від 23.07.2014 р. у справі № 922/5238/13 і від 30.10.2013 р. у справі № 922/241/13-г). Розглянута ВСУ справа стосувалася незаконного взяття *de jure* індивідуальним фермером в оренду земельних ділянок без аукціону. Головна проблема зводилася до того, в якій якості розглядати відповідача: як фермерське господарство, засноване однією особою, чи як громадянина України, який реалізує своє право на землю. ВСУ підтвердив правило, що статус впливає на порядок. Він указав, що аналіз вищезазначених норм законодавства дає підстави для висновку, що фермерське господарство після державної реєстрації має право на отримання додаткової земельної ділянки (ділянок), але як юридична особа, а не як громадянин із метою створення фермерського господарства¹². Іншими словами (і з урахуванням описаних останніх змін у земельному законодавстві), після державної реєстрації фермерського господарства самому господарству й окремо його членам дозволяється одержання нових ділянок для потреб господарства на підставі ст. 12 Закону «Про фермерське господарство», але за результатами аукціону – у силу ст. 134 ЗК.

Потенційна загроза незадоволення «земельних» інтересів фермерських господарств і їх членів криється в рівні «вичерпаності» нерозподілених земельних ресурсів, якими фактично може розпоряджатися конкретний орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування, адже передумовою застосування адміністративного обігу земельних ділянок як способу забезпечення переходу прав на них до інших суб'єктів земельних відносин є наявність у країні певної кількості земель, які перебувають у державній

⁹ Брусенцова Я. Знову про земельні торги: нові правила гри / Я. Брусенцова // Місцеве самоврядування. – 2016. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/may/issue-5/article-17800.html>.

¹⁰ Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

¹¹ Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

¹² Постанова Верховного Суду України від 04.11.2014 р. (справа №3-157гс14) [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/156ad553f808dca1c2257d8d0049629c/\\$-FILE/3-157%D0%B3%D1%8114.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/156ad553f808dca1c2257d8d0049629c/$-FILE/3-157%D0%B3%D1%8114.doc).

або комунальній власності. Проте проблема відсутності «вільних» земель за об'єктивної незмінності «особи-відчужувача» (держава чи територіальна громада) залишатиметься однаково гострою як для застосування норм про приватизацію землі, так і в разі передачі ділянок на конкурентних засадах. Отже, ризики, яких побоюється частина громадськості внаслідок суперечливості приписів Закону № 1012, певною мірою нівелюються загальною збалансованістю земельного законодавства.

Формування актуальної практики застосування судами сучасного законодавства про земельні торги найбільш точно та послідовно розкриває Ухвала Вищого адміністративного суду України від 13.07.2017 р. у справі № К/800/28308/16¹³. Вона стосувалася визнання протиправною відмови в наданні позивачеві дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок і зобов'язання Головного управління Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру в Житомирській області (ГУ Держгеокадастру) надати такий дозвіл із правом передачі ділянок в оренду для ведення фермерського господарства.

Передісторія спору полягала в такому. На звернення позивача до ГУ Держгеокадастру з вищеназваних причин 09.12.2016 р., 11.01.2016 р., 28.01.2016 р. та 02.03.2016 р. він отримував відмову через те, що дві ділянки, які цікавили заявника, не створювали єдиного земельного масиву, а також тому, що їх дійсна площа не відповідала площі, зазначеній у заяві. Ці відмови стали предметом розгляду в Житомирському окружному адміністративному суді, який 21.03.2016 р. задовольнив позов особи. Після набрання постановою адміністративного суду законної сили громадянин 17.05.2016 р. звернувся до ГУ Держгеокадастру із заявою про її виконання. Проте листом від 30.05.2016 р. ГУ Держгеокадастру відмовило йому в наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення ділянок, мотивуючи це тим, що з набранням чинності Законом № 1012 передача земель державної чи комунальної власності або прав на них для ведення фермерського господарства проводиться виключно на конкурентних засадах (земельних торгах) окремими лотами.

Коли громадянин знову звернувся за захистом своїх прав до адміністративного суду, суди першої й апеляційної інстанцій виходили з правомірності означеної відмови позивачу (листом ГУ Держгеокадастру від 30.05.2016 р.). Вищий адміністративний суд України погодився з позицією судів нижчих інстанцій, відхилив доводи позивача та залишив його касаційну скаргу без задоволення¹⁴.

Незважаючи на стратегічну мету Закону № 1012 зберегти можливість продажу державних (комунальних) земель і прав на них без проведення аукціону лише для випадків, коли конкуренція під час набуття відповідного права відсутня, усе ж доводиться констатувати наявність обґрунтованих сумнівів у готовності фермерських господарств і громадян України, які бажають займатися цією діяльністю, брати участь у торгах. Нововведення Закону (хоча й переслідують благородну мету створення прозорого аукціонного продажу цих земель і боротьби з корупцією в цій сфері) вносять деструктивний компонент у механізм правового регулювання (матеріальне право), що не може бути виявлений судовою практикою.

Для осіб, які бажають займатися фермерством, і власне фермерських господарств фактично зруйнована традиційна модель правовідносин щодо одержання земельних ділянок від держави й територіальних громад, насамперед на умовах «безаукціонної» оренди. Є очевидна небезпека, що від простого зменшення випадків неконкурентного продажу земельні торги не лише набудуть видимих рис прозорості, а й сприятимуть подальшій інтенсифікації діяльності великих вертикально інтегрованих аграрних компаній. Тому є сенс не стільки в запереченні необхідності нових правил поведінки для суб'єктів агробізнесу, скільки в оперативному реагуванні на вірогідну критичну ситуацію шляхом запровадження адекватних додаткових юридичних гарантій під час проведення земельних торгів для найменш конкурентоспроможних суб'єктів.

На законодавчому рівні доцільно конкретизувати процедуру проведення аукціонів у разі продажу на них земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності або прав на них. На тлі контроверсійного реформування законодавства про земельні торги особливо гостро постає питання подальшої долі сімейних фермерських господарств, які відносно нещодавно отримали

¹³ Ухвала Вищого адміністративного суду України від 13.07.2017 р. у справі № К/800/28308/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67890698>.

¹⁴ Ухвала Вищого адміністративного суду України від 13.07.2017 р. у справі № К/800/28308/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67890698>.

свою юридичну ідентифікацію (із прийняттям Закону України № 1067-VIII від 31.03.2016 р.¹⁵, що набрав чинності 01.05.2016 р.). Неналежну забезпеченість останніх новими землями, яка спостерігається до цього часу, можна компенсувати за рахунок земель запасу, але на менш жорстких умовах, аніж загальна процедура аукціонного продажу прав на такі землі.

Тому, на наше переконання, має бути схвально оцінена законодавча ініціатива групи народних депутатів із внесення на розгляд до Верховної Ради України проекту Закону «Про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення й розвитку сімейних фермерських господарств і припинення корупційних зловживань у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності» № 2149-VIII від 03.10.2017 р., оскільки він покликаний стабілізувати (вирівняти) ситуацію, значною мірою породжену Законом № 1012. Конструктивна робота парламенту над законопроектом із подібною концепцією допомоги фермерським господарствам і подальше прийняття його як закону сприятиме ефективнішій адаптації фермерів до нової діяльності на ринку землі.

Висновок. Запровадження процедури проведення земельних аукціонів для отримання від держави чи територіальних громад у власність або в користування земельних ділянок фермерськими господарствами засвідчує помірний прогрес у боротьбі з махінаціями під час оформлення прав на землю. Цей напрям національної антикорупційної політики очікувано призведе до зростання надходжень до державного та місцевих бюджетів. І хоча останні новели законодавства про земельні торги й позиціонуються як успішний проміжний результат системного правотворчого процесу з організації прозорого порядку відчуження земельних ділянок на конкурентних засадах, на практиці вони зумовлюють необхідність істотного доопрацювання законодавчих положень. Переважна більшість фермерських господарств (новостворених, невеликих за розміром, фінансово неконкурентоспроможних), як і особистих селянських господарств, на тлі низки значно потужніших сільськогосподарських підприємств нездатна повноцінно скористатися можливістю аукціонного продажу прав на земельні ділянки, виходячи із чинних загальних стандартів його проведення. На сучасному етапі варто здійснити диференціацію механізму правового регулювання проведення земельних торгів. Процедура проведення аукціонів щодо земель сільськогосподарського призначення потребує конкретизації, яка б включала достатній спектр виважених додаткових гарантій для фермерських, особистих селянських господарств, без шкоди для реалізації прав на землю іншими учасниками торгів.

Анотація

У статті аналізуються новели земельного законодавства України, присвячені поширенню конкурентних засад продажу земельних ділянок і прав на них на випадки отримання ділянок для ведення фермерського господарства. Проблематика досліджується авторами з позицій важливості посилення юридичних гарантій запобіганню й протидії корупції в цій сфері. Обґрунтовується необхідність унесення додаткових поправок до оновленого законодавства з урахуванням сучасного стану розвитку фермерських господарств.

Summary

The article is devoted to the researching on recent changes to land legislation of Ukraine in the field of landed auctions and the particular qualities of participation of farmers and farms in land trading. The authors analyze the novels of Ukrainian legislation on landed auctions and the possibility of fighting corruption through the creation of an open and transparent procedure for obtaining rights on land for farming enterprises, as well as the need of amendments to legislation in accordance with the current development of such enterprises.

¹⁵ Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 р. № 1067-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>.

Використана література:

1. Брусенцова Я. Знову про земельні торги: нові правила гри / Я. Брусенцова // Місцеве самоврядування. – 2016. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/may/issue-5/article-17800.html>.
2. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 р. № 1067-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>.
3. Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів : Закон України від 18.02.2016 р. № 1012-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1012-19>.
4. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Караханян К. Аукціонний продаж земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти приватизації: питання правового регулювання / К. Караханян // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Випуск 49. – С. 472–478.
7. Караханян К. Правове регулювання конкурентної приватизації окремих груп земель в Україні / К. Караханян // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.) : у 2 т. / Відп. за вип. В.М. Др'омін ; НУ «ОЮА»; Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса : Фенікс, 2013. – Т. 1. – С. 636–638.
8. Караханян К. Правові засади конкурентного продажу земельних ділянок в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / К. Караханян ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2017. – 19 с.
9. Караханян К. Щодо інформаційного забезпечення проведення земельних торгів в Україні / К. Караханян // Юридичний вісник. – 2012. – №2. – С. 166–170.
10. Німко О. Механізм правового регулювання організації та проведення земельних аукціонів в Україні / О. Німко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 130–132.
11. Поліщук О. Окремі проблеми правового регулювання набуття земельних ділянок комунальної власності у користування на конкурентних засадах / О. Поліщук // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 178–181.
12. Поліщук О. Окремі проблеми правового регулювання проведення земельних торгів / О. Поліщук // Європейські перспективи. – 2013. – № 12. – С. 99–104.
13. Постанова Верховного Суду України від 04.11.2014 р. (справа № 3-157гс14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/156ad553f808dca1c2257d8d0049629c/\\$FILE/3-157%D0%B3%D1%8114.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/156ad553f808dca1c2257d8d0049629c/$FILE/3-157%D0%B3%D1%8114.doc).
14. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 13.07.2017 р. у справі № К/800/28308/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67890698>.

Yevhen Samoilenko,

*Candidate of Law Sciences, Senior Lecturer
Department of International, European and Environmental Law
Academic and Research Institute of Law
Sumy State University*

Anna Voitovych,

*Master Candidate
Academic and Research Institute of Law*